

Milyen legyen egy jó olvasókönyv első osztályosoknak?

LÓDINÉ SZABÓ KATALIN

lodikati@freemail.hu

*SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája,
Napközi Otthonos Óvodája*

Az iskolai oktatás kezdetén gyakran felvetődik kérdés, milyen tankönyvből tanítsuk az olvasást első osztályban. Egyre szélesebb az a kör, akiket ez a kérdés érint. Fontos a tanítónak, a gyerekeknek, a szülőknek, s nem szabad megfeledkeznünk a tanítóképzős hallgatókról és a pályakezdő pedagógusokról sem. Mindegyik célszemély mást tart elsődlegesnek, más szempontok vezérlik a választás során. Különösen fontosak ezek a kérdések most, amikor a minisztérium csak egy-két féle tankönyvről beszél, vagyis beszűkülhet a választék.

A nagy szakmai gyakorlattal rendelkező tanító rugalmasan tud alkalmazkodni bármilyen tankönyvhöz, mert a tarsolyában lévő gyakorlat, tapasztalat és rutin sokat segít neki. Egy-egy feladatban, képben már látja a lehetőségeket. Az olvasni nem tudó gyerekek számára inkább az az elsődleges, hogy a könyv elvarázsolja őket, színes legyen, könnyen lehessen kézben tartani, és ne riassza el őket a túl sok, sűrű feladat! A szülőket szintén meg kell nyernünk a jó cél érdekében, hiszen velük együtt kell dolgoznunk, nevelnünk a gyerekeket. A gondos szülő szereti látni, mit tanul a gyereke, és örömmel tölti el, ha el tud igazodni a tankönyvben, és meglátja, érti annak felépítését. A tanítóképzős hallgatók és a pályakezdő, gyakorlattal még nem rendelkező tanítónak egy jól felépített első osztályos hang- és betűtanító könyv mankóul is szolgálhat, és megerősítést is adhat a mindennapi oktatómunka során.

E cikk azért született, hogy egy kis segítséget nyújtson az elsős olvasókönyv választáshoz – az általam összeállított 8 szempont szerint összehasonlítva a négy első osztályos olvasókönyvet. Nemcsak napjaink fontos kérdése, hogy melyik legyen az igazi tankönyv, amiből falun és városon is ugyanolyan lelkesen, szívesen tanulnak a gyerekek, ez örök probléma. A cikk első részében leírom, hogy meglátásom szerint milyen egy jó tankönyv, milyen szempontok fontosak. A második részben négy, forgalomban lévő tankönyvcsaládot elemzek 8 szempont szerint.

Az elvárásokat a következő nyolc szempont szerint csoportosítottam:

- Külső formátum, megjelenés.
- Az előkészítő időszak feladatai.
- A betűtanítás sorrendje.
- A betűhívóképek.
- A hang- és a betűtanítás feladatai.

- A diszlexia megelőzése.
- Differenciálás a betűtanulás során.
- Illusztrációk a tankönyvben.

Külső formátum, megjelenés

Egy vastag, nehéz könyv nagyon riasztó tud lenni egy iskolába kerülő kisgyerek számára. Nap mint nap azt sugallná, reménytelen. Szerencsés tehát, ha két kötetből áll: az első kötet tartalmazza az előkészítő időszak feladatait, a hang- és betűtanítást. A második kötet pedig az olvasókönyv lenne, mely a szövegfeldolgozást készíti elő. Puha kötésű legyen, külső megjelenése esztétikus, gyermekeknek vonzó! Címlapja a mai világot tükrözze, keltse fel a gyerekekben és a felnőttekben is az érdeklődést! Legyen könnyű a tankönyvben a tájékozódás! Tartalmazzon jelmagyarázatot a gyerekek számára, legyen jól átlátható tartalomjegyzéke! Az egyes feladatok határozottan különüljenek el egymástól! Legyen a szöveg és a kép aránya egyensúlyban!

Az előkészítő időszak feladatai

Az előkészítő időszak segítse oldani a gyerekek gátlásait, szorongását! Könnyítse meg az átmenetet az óvodából az iskolába! A könyv feladatai segítsék a készségek, képességek játékos fejlesztését, felmérését! Képei adjanak lehetőséget a beszélgetésre, hogy a tanító fel tudja mérni a tanulók beszédképességét, a gyerekeknek pedig indítsa el a fantáziáját! Készítse elő a betűtanítást a hangok megismerése – leválasztása – hangoztatása segítségével! Végezzenek szótagolási és játékos hangösszevonási gyakorlatokat is! Az irányok folyamatos gyakoroltatását szem előtt kell tartani!

A betűtanítás sorrendje

A betűtanítás sorrendjének a megállapításakor három fő szempontot kell figyelembe venni:

- A könnyebben hangoztathatóakat először tanítsuk!
- Az egyszerűbb elemekből felépülő, könnyen írhatóság szintén követelmény.
- A Ranschburg-féle homogén gátlás elvét, nem szabad figyelmen kívül hagyni, a könnyen összetéveszthető hangokat és betűalakokat távol kell tanítani egymástól!

További szempontok:

- A teljes ábécét tanítjuk.
- A betűtanítás során a kis és nagy nyomtatott betűt egyszerre tanítjuk meg.
- Jelöljük két különböző színnel a magán- és a mássalhangzókat!
- Egy órán egy betűt tanítsunk meg a nagybetűs párjával együtt!
- Az idegen eredetű betűket a betűtanítás végén 2 vagy 3 betűcsoportban tanítsuk meg!

A betűhívóképek

A betűtanítás eseményképből indul ki. Az eseménykép, az alatta elhelyezkedő hívókép és új betű (kis- és nagybetű) külön-külön keretben elkülönítve található. Az eseménykép történetében megtalálható a külön kiemelt hívókép. A betűk tanítása során nagyon fontos

szerepet tölt be a hívókép, segíti a tanulandó betűnek a rögzítését, különösen a gyenge vizuális emlékezettel rendelkező gyerekek számára van ennek jelentősége. A hívókép nevét kimondjuk, szótagoljuk, hangokra bontjuk, majd a későbbiek során mondatot alkotunk vele. Nagyon fontos, hogy a betűk hívóképének olyan képet válasszunk, amely a 6-7 éves gyerekek számára azonnal felismerhető, a mindennapi életéből már jól ismeri, ne igényeljen külön magyarázatot! Azonnal indítsa el a fantáziáját! Legyenek róla ismeretei, emlékképei, mely a mondatalkotásnál, a beszélgetésnél segíti. A hívóképek megválasztása azért is fontos, mert ezek hivatottak a gyerekeket segíteni a hang-betű kapcsolat felismerésében. Meghatározó szempont az is, hogy a hívóképnek választott szó jelentése jól rajzolható legyen, ösztönözze a kreatív gyerekeket a megrajzolására! Fontos még, hogy a hívóképnek megfelelő szó rövid legyen, így könnyebben rögzül a gyerekekben a szóképek és a hozzá kapcsolódó betű. Valamint fontos, hogy a hívóképnek megfelelő szó magyar eredetű legyen!

A hang- és a betűtanítás feladatai

A hang és betűtanítás feladatai úgy legyenek összeállítva, hogy kövessék a hang- és betűtanítás helyes lépéseit.

Beszélgetés (Képolvasás)

Hangtanítás

- Analízis: mondat–szó–hang kiválasztása.
- Hangoztatás.
- Hangfelismerési gyakorlatok.
- Szintézis: hangösszevonás.

Betűtanítás

- Analízis: az ismeretlen betű kiválasztása az alapszóból.
- A nyomtatott kisbetű alakjának az elmagyarázása.
- A betű felismerése, hangoztatása.
- Szintézis: a betű kapcsolása, azaz hangos olvasása.

Tartsuk be a fokozatosság elvét! A feladatok ne monoton kövessék egymást, legyen közöttük rejtvény, szabályjáték stb.! A játékoság, a humor legyen jelen a feladatokban is!

A terhelés fokozatos legyen! A tankönyv a hangoztató–elemző–összetevő módszer szerint, szótagolva tanítsa meg olvasni a gyerekeket. Nagyon fontos, hogy milyen irodalmiságot mutatunk be a gyerekeknek, a mai kor írói és költői mellett a régi kor irodalmi alkotásainak is jelen kell lenni az olvasókönyvben.

A diszlexia megelőzése

Az előkészítő időszakban a diszlexia megelőzésére és kiszűrésére nagyon sok játékos készségfejlesztő feladatot kell végezni, az irányokat folyamatosan gyakoroltatni kell, és rendszeresen végeztessünk mozgásos feladatokat is! A betűtanulás időszakában a betűk tanításának a sorrendje nagyon fontos, a folyamatos spirálisan visszatérő ismétlés, rögzítés elengedhetetlen. A szavak olvasásakor figyelni kell arra, hogy milyen szóoszlopokat

állítunk össze és hogyan. A betűtanítások közé gyakorló órákat, oldalakat kell iktatni a betűtévesztések kiküszöbölésére (pl. *k-g, b-d, p-b-d, f-v* stb.), a már tanult betűk rögzítésére.

A szövegértést már az első szavak olvasásától kezdve ellenőrizni kell!

Differenciálás a betűtanulás során

A tankönyv összeállításánál gondolni kell azokra a gyerekekre is, akik már tudnak olvasni, vagy gyorsabban haladnak a tanulásban. Ezért az egy órára tervezet tananyagnál gondolni kell arra, hogy olyan feladat is kerüljön oda, amit nem kell mindenkinek megoldania, de ha valaki elkészült a feladatával, akkor ő munkához láthasson. Ezek az első időszakban játékos, fejlesztő feladatok lennének, s a későbbiek során már pár soros ismeretterjesztő szöveg is kerülhet erre a részre.

Illusztrációk a tankönyvben

A tankönyvben lévő illusztrációknak mindenképpen tükröznie kell, hogy 6–7 éveseknek készült. A tankönyv rajzai ne legyenek karikatúra jellegűek, se túl művésziek, amit a gyerekek nem ért meg. Színviláguk nyugalmat, vidámságot árasztanak. Az illusztrációk kötődjenek a személyes élet eseményeihez, valóságos ábrázolásra törekedjen!

Négy első osztályos olvasókönyv vizsgálata a hang- és betűtanítás időszakában nyolc szempont szerint

A négy vizsgált első osztályos tankönyv:

- Esztergályosné Földesi Katalin 2007: *Az én ábécém. Olvasókönyv az 1. osztály számára.* Celldömölk: Apáczai Kiadó.
- Földvári Erika – Lassúné Ruskó Renáta – Csizmazia György 2004: *Ábécés olvasókönyv 1. osztályosoknak.* Szeged: Mozaik Kiadó.
- Báder Ilona 2004: *Ábécés olvasókönyv általános iskola 1. osztály.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Romankovics András – Romankovicsné Tóth Katalin 2006: *Elsős olvasókönyv.* Mogyoród: Romi-Suli Könyvkiadó és Továbbképző Műhely.

Külső formátum, megjelenés

Esztergályosné Földesi Katalin 2007: Az én ábécém Olvasókönyv az 1. osztály számára.

Kétkötetes munkatankönyv, az első a hang- és betűtanítást, a második kötet a szövegfeldolgozást tartalmazza. Méret: 20,5×29,5 cm, puha kötésű, tömeg: 40 dkg, 128 számozott oldalt tartalmaz. Címlapján élénksárga alapon gyerekek, állatok szerepelnek. Meséskönyvre emlékeztet, de a három óriási nagyra írt ABC betűk jelzik, hogy tankönyvről van szó. Külső megjelenése esztétikus, a gyermekeknek is tetszik.

Tájékozódás a tankönyvben:

Az első oldalon nagyon ötletesen összeállított tíz képből álló jelmagyarázat található, mely végigkíséri a tankönyv feladatait, hogy segítse a gyerekeket. Tanítói segítség után nagyon rövid időn belül elsajátították, megtanulták ezeket a képes jeleket a tanulók. A tankönyv utolsó két oldalán egy jól áttekinthető, részletes tartalomjegyzék van. Ezt követi

az összes betűhívókép ábécérendben, színes nyomásban. A könyvben lapozgatva sok-sok szép, élénk, néhol talán harsánynak tűnő képet találunk, az egyes feladatok egy kék színű, határozott, vízszintes vonallal vannak elválasztva. Munkára, tanulásra csábítja a gyerekeket. Mellékletként a könyvben található és kivágható kemény kartonból a hívóképek színesben és az ábécé kis- és nagybetűi, mindegyikből 4–6 darab.

Földvári Erika – Lassúné Ruskó Renáta – Csizmazia György 2004: Ábécés olvasókönyv 1. osztályosoknak.

Egykötetes tartós tankönyv. 17,5×24,5 cm, keményfedelű, éles sarkokkal. Tömeg: 68 dkg, 285 számozott oldalt tartalmaz. Címlapján halványsárga alapon egy kisfiú könyvet olvas, sugallja az iskolát, de jelzi, hogy ott vannak még a játékok és az állatok a gyerek körül. Külső megjelenése esztétikus, igazi tankönyv.

Tájékozódás a tankönyvben:

Egykötetes, magába foglalja az olvasókönyvet is. Az első kettő és az utolsó két lapon ugyanazok a képek találhatóak, az ábécé (ABC) betűinek a színes hívóképei. Ez egy integrált tankönyvcsalád tagja, mely csak részben szolgál munkatankönyvként. Használható olvasás-, rajz-, technika-, környezetismeret-, ének-zene és más órán is. A tankönyv első része az 5. oldaltól a 174. oldalig tart, itt fejeződik be a betűtanítás, a 175. oldaltól a 285. oldalig az úgynevezett olvasókönyv van. Jelmagyarázat nem található a tankönyvben. A könyvben lapozgatva ízléses, rendkívül esztétikus képekkel találkozunk, olvasógyakorlatok vannak, de változatos feladatokra nem leltünk.

Báder Ilona 2004: Ábécés olvasókönyv általános iskola 1. osztály.

Egykötetes, tartós tankönyv, 17×24 cm, keményfedelű, éles sarkokkal, tömeg: 50 dkg, 200 számozott oldalt tartalmaz. Címlapján sötét, egyszínű alapon, a könyv közepén figyelemfelhívó, különböző színű betűkkel jól olvasható a könyv címe. A hangsúly a címen van, alatta a jobb sarokban kis képen valahol az erdőben egy malac olvas egy könyvet. Külső megjelenése esztétikus.

Tájékozódás a tankönyvben:

Egykötetes, az első rész a hang- és betűtanítás a 146. oldalig tart. A második rész 147–197. oldalig az olvasókönyvet tartalmazza. Az első két oldalon szép nagy méretben 3,5×5 cm-es nagyságban, 22 db színes betűhívókép van, a betűk tanításának sorrendjében (nagyon ötletesen). Az utolsó két oldalon folytatódik 23-tól az utolsó betűig. A tankönyv jelmagyarázatot nem tartalmaz, a feladatok előtt vannak a határozott, de rövid utasítások, amit mindig a tanító olvas fel. Az egy lapon lévő feladatok nem zsúfoltak, jól áttekinthetők. A tartalomjegyzék a 2. félév anyagát, az olvasmányok címét részletezi, de az 1. félévet nem tartja számon. Nem különül el az előkészítő időszak, és nem találjuk meg a betűtanítás folyamatát sem. (Ábécéskönyv.....3., Betűtanítás.....22., Olvasókönyv.....147.) Ez egy nagy hiányossága a könyvnek.

Romankovics András – Romankovicsné Tóth Katalin 2006: Elsős olvasókönyv.

Egykötetes, tartós tankönyv, 21,2×23,5 cm, keményfedelű, éles sarkokkal, tömeg: 52 dkg, 168 oldal. Címlapján élénksárga és bordó alapon fekszik egy vidám, mosolygós bohóc tarka ruhában. Az ABC nagybetűk körülötte csak jelzik az iskolát, mert a vidám, vonzó külső megjelenés inkább mesekönyvre emlékeztet.

Tájékozódás a tankönyvben:

Egykötetes, az első két oldalon az ABC hívóképei vannak betűrendben, s az utolsó két oldalon ugyanaz ismétlődik, mintegy keretet adva a tankönyvnek.

A tankönyv 3 fő részből áll: 1. Előkészítő időszak 4–17 oldalig. 2. A nyomtatott kis- és nagybetűk tanulása 20–93. oldalig. 3. Szövegek olvasása 95–164 oldalig. Nagyon jól átlátható tartalomjegyzékkel rendelkezik. A tankönyv szerzői minden fontosabb rész elé levelet írtak a könyvet kezükbe vevő felnőttekhez, mintegy mankót adva, hogy tájékoztassák őket, mi történik a következő oldalakon, mit kell tenni. És nem utolsósorban megnyugtattja, türelemre inti a szülőket és a pedagógusokat. Ez egy egyedülálló, nagyon jó ötlet. A tankönyv a gyerekek számára jelmagyarázatot nem tartalmaz, a feladatokhoz tartozó utasításokat mindig a tanító olvassa fel. Ezek az utasítások a feladatok alatt apró, nehezen olvasható betűkkel vannak írva.

Előkészítő időszak

Legfontosabb feladata, hogy az először iskolába lépő gyerekek gátlásait, szorongását oldja, elősegítse a zökkenőmentes átmenetet az óvodából az iskolába. Célja a motiváció, a kedvcsinálás. Ez idő alatt a tanító megismerteti a gyerekeket az iskola életével, a tanszerekkel, s az őket körülvevő új emberekkel. S mindeközben játékosan a készségek, képességek felmérése, fejlesztése is folyik.

Nagyon fontos, hogy az előkészítésre szánt idő ne legyen túl hosszú, mert az egészséges, iskolaérett gyerekeket türelmetlenné teszi, ők már „tanulni” szeretnének. Nagyon fontos az is, hogy ez az időszak ne maradjon ki, ne legyen túl rövid, mert feszült, szorongó állapotban a kisgyerekek nem tudnak kellőképpen koncentrálni a tanulásra. Erre az időre az optimális időpontot mindig az elvégzendő feladatok, és az adott osztály tanulóinak a képessége határozza meg.

Esztergályosné Földesi Katalin 2007: Az én ábécém Olvasókönyv az 1. osztály számára.

Az előkészítő időszak a tankönyv 24. oldaláig tart. A tanulók beszédének a megfigyelésével kezdődik, jó lehetőséget ad erre a tk. 3. oldalán lévő kép, majd beszélgetés az óvodáról (4. old.), az iskoláról (5. old.).

Ebben az előkészítő időszakban a tanító megfigyeli és felméri a tanulók beszédérthetőségét, a beszéd tartalmát, a beszédfigyelmet (szóhasználat, szókincs, kifejezőkészség), a beszéd ütemét, a beszédhibákat, a beszédkedvet, beszédbátorságot, a beszédhallást, a beszédlégzést, artikulációt (3–8. oldalig). A következő lépés a hangok megismerése – leválasztása – hangoztatása. A képek hangjait hanggal és mozgással is eljátsszák. Először mássalhangzókat hangoztatnak és választják le a kép nevéből, majd a képek nevében kell keresni a jelölt hangot. Ezután szótagolási gyakorlatok következnek. S fokozatosan nehezedik a feladat, a kép nevét kimondják, s annyi koronggal kell jelölni, ahány hangból áll a szó. Ezeket a feladatokat a magánhangzók leválasztása követi. Ebben az időben ez túl sok, nehéz és monoton, már-már unalmas a gyerekek számára. A tanító feladata, hogy felmérje ennél a feladatnál, mennyit bír el az osztály. A játékos hangösszevonási gyakorlatot először két hanggal, majd három hang összevonásával végezzük. Nagyon fontos, hogy minden gyerek értse, mit csinálunk, gyakoroltassuk be jól, sokat segít az olvasás előkészítésében. Nagy hangsúlyt fektet a könyv az irányok folyamatos gyakoroltatására is.

Földvári Erika – Lassúné Ruskó Renáta – Csizmazia György 2004: Ábécés olvasókönyv 1. osztályosoknak.

Az előkészítő időszak a 26. oldalig tart. A legfontosabb feladata a szerzőknek itt is a tanulóknak beszédének a megfigyelése volt. A tankönyv képei a gyerekek mindennapjaiból ábrázol részleteket (pl. tanterem, az iskola udvara, az én napom, vásárlás, születésnap, állatok), s ezáltal igyekeznek mindenkit beszédre bírni. A 6. és 8. oldalon hangutánzó feladat található, a *maci*, *repülő*, *darázs*, *mentőautó* hangjait kell utánozni. Ilyen típusú feladattal utána már nem találkozunk, pedig a játékos hangösszevonásnál nagyon jó szolgálatot tenne. Több kép bevonása a hangutánzásba segítené a későbbi munkánkat. A hangok helyes ejtésének a gyakorlása az előkészítő időszakot végigkíséri. Nagyon találó, hogy a tankönyvben fénykép mutatja a hang helyes ejtését, képzését. Ennek a feladatnak az elvégzése akkor eredményes, ha a tanító magyarázata után a gyerekek tükörben nézik saját szájukat, ajakmozgásukat, és összehasonlítják a tankönyv képével. Majd a képzett hanggal (szótaggal) szavakat gyűjtenek. A „Mi van a képen?” kérdés után, ki kell mondani a kép nevét, és a kép nevének a hangjait a korongra helyezni. Ez a feladat végigkíséri ezt az időszakot. A tankönyv erre az időszakra kevés feladatot kínál fel, igazán jól használni s a benne rejlő jó lehetőségeket meglátni csak a gyakorlattal rendelkező tanító tudja. A könyvben a feladatok nincsenek kiemelve, összemosódnak.

Báder Ilona 2004: Ábécés olvasókönyv általános iskola 1. osztály.

Az előkészítő időszak a 21. oldalig tart. A tanulók megismerésének első lépése a közvetlen beszélgetésen keresztüli ismerkedés, bemutatkozás. Nagyon jó lehetőséget teremtenek a tankönyv eseményképei a kommunikációs helyzetteremtéshez. A 12 kép javasolt témái: iskolakezdés, az osztály, barátkozás, étkezés az iskolában, a család, házak, ki hol lakik, napirend, közlekedés, játszótér, kirándulás, színek világa, piac, állatkerti séta. Az eseményképek alatti feladatok mind a későbbi jó tanulást segítik. Fejlesztik a figyelmet, az emlékezetet, a megfigyelőkészséget, irányokat tanít, színeket ismertet. Minden nagy tematikus kép melletti oldalon kis képek segítik, előkészítik és begyakoroltatják az olvasás- és írástanulást. Pici piros szív jelöli a haladási irányt, segíti a sorváltást, a szó fogalmának kialakítását. Nagy hangsúlyt fordít a tankönyv az előkészítő időszakban a beszéd-készség fejlesztésére, a hangok tiszta ejtésére, a hangutánzásra, a szótagolásra és a készségek fejlesztésére. A feladatok jól elhatárolhatók, mennyiségük megfelelő.

Romankovics András – Romankovicsné Tóth Katalin 2006: Elsős olvasókönyv.

Az előkészítő időszak a tankönyvben a 17. oldalig tart. Négy nagy, kétoldalas képet látnak, melyek nagyon színesek és zsúfoltak. Bemutatja a héttagú sün család tagjait, akikkel még találkozni fogunk. Kék keretben, kék betűkkel ott található a nevük a kép alatt – a szóképes olvasás elemei lelhetőek itt fel. A nagy képtől balra is és jobbra is 6-6 cm-es sávban található a feladatok, melyek ebben az időben megtanítják a gyerekeknek az *sz*, *z*, *f*, *v*, *r*, *l*, *k* és *g* hangok helyes ejtését, képzését. S gyakorolják a szavak szótagokra bontását. A 6., 10. és 15. oldalakon a készségfejlesztésre, a beszédhanghallás fejlesztésére, az irányok és az ellentétes jelentésű szópárok gyakoroltatására helyezi a hangsúlyt, de természetesen itt is a gyerekek beszédének a megfigyelése és a fejlesztése minden óra fő feladata.

A betűtanítás sorrendje

A teljes ábécét tanítja. A magánhangzókat piros, a mássalhangzókat zöld színnel jelöli. A kis nyomtatott és a nagy nyomtatott betűket egyszerre tanítja meg olvasni. Egyszerre tanítja a hosszú és a rövid magánhangzókat, kivéve: *e-é, a-á*.

Betűtanítás sorrendje: *a, i-í, m, o-ó, e, l, u-ú, t, á, r, ü-ű, é, v, ö-ő, n, s, z, c, b, k, h, j, p, g, d, f, sz, gy, zs, cs, ny, ty, ly, x, y, dz, dzs, w, q*.

Először a magánhangzókat tanítja úgy, hogy közbetűzdel a gyakoribb mássalhangzókból (*m, l, t, r, v*), ezt követi a többi egyjegyű mássalhangzó, majd a kétjegyű mássalhangzók következnek és az idegen eredetű betűk zárják a sort. A hasonló formájú mássalhangzókat távol tanítja egymástól. A képzés helye szerint könnyen téveszthető betűk is távol kerültek egymástól.

Földvári Erika – Lassúné Ruskó Renáta – Csizmazia György 2004: Ábécés olvasókönyv 1. osztályosoknak.

A teljes ábécét tanítja. A kis és nagy nyomtatott betűt egyszerre tanítja meg. A kis nyomtatott betűt barnával, mellette a nagybetű párját zölddel jelöli a betűtanítás során. A rövid és a hosszú magánhangzókat együtt tanítja, kivéve: *a-á, e-é*. A magánhangzók bemutatását mindig a hosszú magánhangzóval kezdi (pl.: *í-Í – i-I, ó-Ó – o-O*).

Betűtanítás sorrendje: *Á, m, l, z, e, t, s, a, b, í-i, r, v, ó-o, k, é, n, c, f, d, j, ú-u, sz, h, g, ő-ő, cs, p, ú-ű, zs, ny, ty, ly, gy, dz, dzs, -w, x, y, q*.

Nem törekszik arra, hogy a magánhangzókat tanítsa meg először és utoljára a kétjegyű mássalhangzókat. A betűtanítás sorrendjénél a fő szempont, hogy a formailag hasonló betűket távol tanítsa egymástól (*b-d-p*). A képzés helye szerint könnyen téveszthető betűk is, nagyon helyesen távol kerültek egymástól (*k-g, f-v*). Így van idő a gyakorlásra, s mikor egy hasonló formájú betű következne, már elmélyítette az előző órák egyikén tanult betűt. Az idegen eredetű betűket egy alkalommal együtt tanítja meg.

Báder Ilona 2004: Ábécés olvasókönyv általános iskola 1. osztály.

A teljes ábécét tanítja. A kis és a nagy nyomtatott betűt egyszerre veszi. A tanítandó betű szinte kihívóan emelkedik a lap tetején középen. Kékszínű téglalap formájú keretben fekete betűkkel a magánhangzókat, zöldszínű téglalap formájú keretben fekete betűkkel a mássalhangzókat mutatja be. Az *a-á, e-é* betűk kivételével együtt tanítja a magánhangzók rövid és hosszú változatát.

Betűtanítás sorrendje: *i-í, a, m, t, e, o-ó, l, u-ú, s, v, k, á, p, c, é, r, f, ő-ő, z, h, d, n, g, ü-ű, j, b, sz, gy, cs, ny, zs, ty, ly, dz, dzs, -x, y, q, w*.

A magánhangzókat és az egyjegyű mássalhangzókat tanítja meg először, s csak utána következnek a kétjegyű mássalhangzók, s a betűtanítás utolsó óráján egyszerre tanítja meg az idegen eredetű betűket. Figyelembe veszi a fokozatosság elvét, a hasonló formájú betűket (*a-á, e-é, b-d stb.*), és a képzés helye szerint könnyen összetéveszthetőket (*g-k, f-v*) távol tanítja egymástól.

Romankovics András – Romankovicsné Tóth Katalin 2006: Elsős olvasókönyv.

A teljes ábécét tanítja. A betűtanítás kezdetén (az első 21 betűnél) egy-egy betűcsoportot tanít. Ez van, ahol 3 betűt jelent, de mivel a hosszú és a rövid magánhangzót együtt tanítja, lehet 6 betű is. A betűcsoporttal való ismerkedés után egyenként mutatja be és tanítja a betűket.

Betűtanítás sorrendje: *a, i-í, m, u-ú - s, o-ó, e - l, v, á - t, z, ö-ő - r, k, é - n, b, ü-ű - sz, j, c, g, p, gy, f, cs, d, ny, h, ty, zs, ly, dz, dzs, w, q, x, y.*

Betartja a fokozatosság elvét, először a magánhangzókat tanítja úgy, hogy közbeékel egy egyjegyű mássalhangzót. Utána a fennmaradó egyjegyű mássalhangzókat tanítja, majd a kétjegyű mássalhangzók következnek. Hátrahagyja a könnyen téveszthető *d* betűt, és a nehezen ejthető *h* betűt a kétjegyű mássalhangzók közt tanítja. Az idegen eredetű betűket utoljára tanítja. A könnyen téveszthetőket távol tanítja egymástól.

Betűhívóképek

A betűk tanítása során nagyon fontos szerepet tölt be a hívókép, segíti a tanulandó betűnek a rögzítését, ennek különösen a gyenge vizuális emlékezettel rendelkező gyerekek számára van jelentősége. A hívókép nevét kimondjuk, szótagoljuk, hangokra bontjuk, majd a későbbiek során mondatot alkotunk vele. Nagyon fontos, hogy a betűk hívóképének olyan képet válasszunk, amely a 6-7 éves gyerek számára azonnal felismerhető, ne igényeljen külön magyarázatot. Azonnal indítsa el a fantáziáját! Legyenek róla ismeretei, emlékképei, melyek a mondatalkotásnál, a beszélgetésnél segítik! Megválasztásuk azért is fontos, mert ezek hivatottak a gyerekeket segíteni a hang-betű kapcsolat felismerésében. Meghatározó szempont az is, hogy a hívóképnek választott szó jelentése jól rajzolható legyen, ösztönözze a kreatív gyerekeket a megrajzolására. Fontos még, hogy a hívóképnek megfelelő szó rövid legyen, így könnyebben rögzül a gyerekekben a szóképek és a hozzá kapcsolódó betű. Valamint fontos, hogy a hívóképnek megfelelő szó magyar eredetű legyen!

Esztergályosné Földesi Katalin 2007: Az én ábécém Olvasókönyv az 1. osztály számára.

A betűtanítás eseményképből indul ki, s a kép mellé nagy alakban, keretbe foglalva kiemeli a hívóképet, melynek bal felső sarkában a tanult kis nyomtatott betű, a jobb felső sarkában a nagy nyomtatott párja szerepel. S a kép alatt középen a kép neve kicsi nyomtatott betűkkel szerepel. A hívókép képei szép színesek, a gyerekek számára azonnal felismerhetők. Mindig a kép nevének első betűje a tanulandó betű. Hívóképnek egy esetben ígét választottak (*ír*), két alkalommal tulajdonnevet (*Ady, Weöres*), és az összes többi a köznevek csoportjába tartozik. Igyekeztek rövid szavaknak megfelelő képet választani, de ez sem mindig sikerült (pl. *televízió, öntözőkanna, jelzőlámpa*), valószínű, itt a szó jelentése dominált a választásnál.

A könyv szerzői a következetességre törekedtek, s ezért igyekeztek az idegen eredetű betűknek is hívóképet találni, ami nagyon nehéz volt, mert itt található a két tulajdonnév és a *dz, dzs* betűk, melyek a választott szó közepén vannak (*madzag, lándzsa*), s a *q* képének magyarázata sem könnyű (*queen*). Szerencsésebb lett volna, ha a szerző ebben az esetben nem ragaszkodik a hívóképekhez.

Földvári Erika – Lassúné Ruskó Renáta – Csizmazia György 2004: Ábécés olvasókönyv 1. osztályosoknak.

A betűtanítás eseményképből indul ki, s a kép alatt nagy alakban a megtanulandó betű kis nyomtatott és nagy nyomtatott alakja található. A lap bal alsó sarkában a hívókép kicsiben, keret nélkül. Képei színesek, jól felismerhetők, művészi alkotások. A hívóképek szófajukat tekintve főnevek, egy esetben található ige (*ír*). A hívóképek megfelelői rövid szavak, de itt is találunk egy-két hosszabbat (*esernyő, furulya, gesztenye, hóember*), ám 5 szó-

tagra bontható szó nincs. Egy esetben a tanulandó betű nem a szó elején, hanem a közepén van (*bodza*), de ez érthető. Nem szerencsés az *é* betűnél használt kép (*ég*), mert ez egy azonos alakú szó. Az *x*, *y*, *q* betűket együtt tanítja, hívóképet nem használ.

Báder Ilona 2004: Ábécés olvasókönyv általános iskola 1. osztály.

A betűtanítás során nem eseményképből indul ki. A betűtanítási oldalon nem ismerhető föl a képek között a hívókép, nincs kiemelve pl. keretben. A lap tetején a tanulandó betű körül képek találhatóak, s köztük van az is, amit az első és az utolsó oldalon hívóképként bemutat.

A hívóképek egyszerű vonallal megrajzolt, nagyon szép rajzok, könnyen utánozhatóak (ezeket szeretik a gyerekek), szép színesek. Szófajukat tekintve főnevek. A magánhangzókat ábrázoló hívóképeken a száj rajza mutatja a kiejtéskori ajakállást. Jónak tartom, hogy a ritka idegen betűknél nem ragaszkodik a hívóképhez, érthetően elmagyarázza az ejtésüket, előfordulásukat, példákkal illusztrálva.

Romankovics András – Romankovicsné Tóth Katalin 2006: Elsős olvasókönyv.

A betűtanulás során eseményképből indul ki, s az azt követő bal és jobb oldalon tanítja az új betűt. A hívókép bal sarkában a kis nyomtatott, a jobb sarkában a nagy nyomtatott betű található, alul középen a hívóképek megfelelő szó. A hívókép nincs keretben, képei többnyire sötét színűek, ami nyugtalanító a gyermekek számára, nehezen utánozhatóak a rajzok, de jól felismerhetőek. Szófajukat tekintve többnyire főnevek, de négy ige is található köztük (*iszik, ugat, önt, épít*), mely nem túl szerencsés választás. Sok kép állatot és növényt rejt, mely az állatok és a természet szeretetét, védelmét is nagyon jól, nevelő szándékkal sugallja. A választott szavak rövidek, három szótagra bonthatónál hosszabb nincs is. A *dz* tanításánál fordul csak elő, hogy a tanítandó betű a szó közepén van (*bodza*). Az idegen betűknél hívóképként *Weöres Sándor* és *Ady Endre* képét használja fel.

Illusztrációk, képek a tankönyvben

Esztergályosné Földesi Katalin 2007: Az én ábécém Olvasókönyv az 1. osztály számára.

Kurucz Krisztina illusztrálta, aki hivalkodóan erős színeket használ. A képek minősége egyenletlen: van, amelyik kidolgozott, s van, amelyik szinte elmosódik. A rajzok jól felismerhetőek, de itt-ott szinte már zsúfoltnak tűnik egy-egy oldal. A tankönyv átdolgozásánál erre figyeltek, illetve arra, hogy a feladatok, képek összefolyását elkerüljék, egy-egy vízszintes kék vonallal választották el a feladatokat egymástól. Az eseményképek kevés cselekményt tartalmaznak, a gyerekeknek nehéz róla beszélni.

Földvári Erika – Lassúné Ruskó Renáta – Csizmazia György 2004: Ábécés olvasókönyv 1. osztályosoknak.

Illusztrálta Kass János, Kossuth-díjas grafikusművész. Ebből adódóan művészi rajzokkal teli a könyv, mely rajzokban lendület, élet és humor is van. Az eseményképek kevés cselekményt tartalmaznak, a gyerekeknek nehéz róla beszélni. Talán a felnőttek számára nagyobb élményt nyújtanak a rajzok.

Báder Ilona 2004: Ábécés olvasókönyv általános iskola 1. osztály.

Illusztrálta Cakó Ferenc és Mészáros Márta. A rajzok felismerhetőek, az illusztrációk modernnek, tetszetősek. Színvilága nyugodt, finom színeket használ. Az egyes feladatokhoz tartozó képek túl picik.

Romankovics András – Romankovicsné Tóth Katalin 2006: Elsős olvasókönyv.

Illusztrálta Medveczky Ágnes. A képek felismerhetőek. Nagyon sötét színekkel dolgozik, ami néhol már nyomasztóan hat. Az eseményképen túl sok elem van, zsúfoltak, s erős színekkel megrajzoltak. Nehéz áttekinteni, a háttér és a kép egybeolvad. Minden fontos a képen, nem válik el a lényeg. Nem vezeti a szemünket, elkalandozunk: figyelmetlenné, nyugtalaná tesz.

A hang- és betűtanítás feladatai

Esztergályosné Földesi Katalin 2007: Az én ábécém Olvasókönyv az 1. osztály számára.

A betűtanítás időszakában először az új betű hangját tudatosítjuk, ezt követi a nyomtatott kis- és nagybetű tanítása. A betűtanítás menete következetesen minden betűnél tartalmazza a következő lépéseket:

- Eseményképpel kezd, ezek többnyire egy cselekménysort ábrázolnak (35), egy kevés képen (9) erdő, növény, repülőté, állat található. Beszélgetni segíti a gyerekeket.
- Hanggal kapcsolatos feladatok: Hangkeresés a képek nevében. A hangokra bontás után a hangokat jelölő karikát a gyerekeknek kell berajzolni a szótaghatárokon belül. Itt már a szótagolás rendszeressé válik.
- Betűvel kapcsolatos feladatok: A hangleválasztásból kapott fonémának megfelelő betű ismertetése a betűhívóképpel. Hang-betű egyeztetése, megfigyelés, összehasonlítás, azonosságok, különbségek felfedeztetése. Betűsorból az új betű megkeresése, betű-egyeztetés. Hang-betű egyeztetés a tárgyképek nevében. Nagy nyomtatott- kis nyomtatott párok egyeztetése betűkártya kirakásával.
- Szótagszintű feladatok: Hang- és betűösszevonások. Betűösszevonások – rajzos ábrák segítségével. Szótagkeresés tárgyképek nevében. Nagy nyomtatott szótag, kis nyomtatott szótag egyeztetése, összekötése.
- Szószintű feladatok: Szósorok olvastatása. Kép-szó egyeztetés. A szó jelentésének lerajzolása. Szóhalmazból adott kép nevének kiválasztása. Betűpótlás hiányos szavakban. Válogató olvasás adott szempont szerint. Azonos szótag keresése szóoszlopban. Összekevert szótagok értelmes szóvá rendezése. Betűforma felismerése színezéssel. Szótagpótlás hiányos szavakban. Szókapcsolatok, kép egyeztetése. Színezés szókapcsolat alapján.
- Mondatszintű feladatok: A mondatszintű feladatok a *t* betűnél kezdődnek, először feleletválasztás formájában. Majd fokozatosan eljutunk az összefüggő szöveg olvasásáig, a meséig. A hang- és betűtanítás során a rögzítésre, begyakorlásra változatosan sok feladatot kínál a tankönyv. Sokat segít a pályakezdő pedagógusoknak és a szülőknek is. A hangoztató–elemző–összetevő módszerre épül. Szótagolva tanít olvasni. Munka-tankönyv.

Földvári Erika – Lassúné Ruskó Renáta – Csizmazia György 2004: Ábécés olvasókönyv 1. osztályosoknak.

Eseményképből indul ki, ezek többnyire cselekvéssort mutatnak be, vagy állatokat ábrázolnak, illetve egy erdő részletét. Beszélgetés a képről, minden hang- és betűtanítás így kezdődik, és ugyanúgy következetesen vezet végig a feladatokat is, ahogy az első betűnél elkezdte, de természetesen egyre többet tudnak, és egyre nehezebbek ezek a feladatok.

- Hanggal kapcsolatos feladatok: először a hangot tanítja, majd a betűt. Minden betűhöz a hívóképp mellé egy kis verset tanítunk meg.
- Szótagszintű feladatok: az új betű összeolvasása a már tanult magánhangzóval vagy mássalhangzóval. A felső sorba kis nyomtatott betűvel írva, alá ugyanaz nagy nyomtatott betűvel.
- Szószintű feladat: szósorok olvastatása: egyszótagú szavaktól kezdve a két, három szótagra bontható szavakig. Szókapcsolatok olvastatása, értelmezése. Kép-szó egyeztetése.
- Mondatszintű feladatok: mondatok olvastatása, a betű tanulása után kezdődik. Ezek összefüggő mondatok, még az elején csak három mondatból áll, mindegyiknek van címe. A *ny* betű tanulása után már nyolc, hosszú mondatos szöveg található. Minden betűtanításra 3 oldalt használ. Az első oldalon a hang- és betűtanítás található, a második oldalon a szószintű feladatok, és a harmadik oldalon mondatok és rövid szövegek, feldolgozása van. Minden betűtanítási oldalt úgy zár le, hogy bemutatja a tanult betű írott alakját a vonalrendszerben. Ez egy új kezdeményezés az olvasókönyvektől. Mivel a betűtanítást követi a betű írásának a tanítása, nagyon ötletes, hogy itt egy mintát mutat. A tankönyvcsalád a hangoztató–elemző–összetevő módszer szerint, szótagolva tanít olvasni. Az olvastatásra szánt szöveg mennyisége megfelelő, a feladatok egysíkúak. Gyakorlattal rendelkező tanító kezébe való a tankönyv. Ez egy tartós könyv.

Báder Ilona 2004: Ábécés olvasókönyv általános iskola 1. osztály.

Eseményképet nem használ a tankönyv. Hangtanítással kezd. Az új betű körül képek vannak, s ezekről a képekről beszélgetnek, majd a hívóképet vizsgálják. Szótagokra bontják, majd hangokra, s az új hang hangoztatása következik, a hangképzés tudatosítása.

- Hangfelismerési gyakorlat: szavak gyűjtése. Adott szóban hang keresése, jelölése. Hangok helyének jelölése.
- Betűtanítás: az új betű bemutatása. Formájának megbeszélése. Betűolvasás. Rögzítés, gyakorlás.
- Hangfelismerési feladatok: betűfelismerési gyakorlatok. Betűösszevonás, szótagok olvasása.
- Szószintű feladatok: szavak olvasása. Szavak értelmezése, szó- és képegyeztetés.
- Mondatszintű feladatok: Felelj a kérdésre! Fejezd be a mondatot! Minden új betű a páros oldalon kerül bemutatásra, a páratlan oldali feladatok a betűtanítást, rögzítést, az összeolvasást, a szó- és mondatolvasás tanítását segítik. A fokozatosság elvét szigorúan figyelembe veszi, a feladatok egyre nehezebbek, de nem megterhelők, segítve a szótagoló olvasástanítást. A hangoztató–elemző–összetevő módszert alkalmazza. Nagyon sok, változatos feladatot használ. Mindenkinek ajánlom, a pályakezdőknek egy igazi „mankó”.

Romankovics András – Romankovicsné Tóth Katalin 2006: Elsős olvasókönyv.

A betűtanításhoz eseményképet használ s az elkövetkezendő órán tanítandó betűket először betűcsoportban mutatja be. A hozzátartozó feladatban meg kell számolni, hogy az adott betűből hányat talált. A betűt még nem tanulta. Nehéz feladat, korai és zavaró lehet egyes gyerekeknél. Általánosítást, lényegfelismerést kíván a gyerekektől, s ebben az életkorban ez még nem várható el.

Ezután egyenként tanítja a betűket. Minden új betűvel megtanít egy verset vagy egy nyelvtörőt. Egy betű ismertetése egy oldalon történik. Betűsorba értelmes szót ír kék keretbe, ezt olvastatja. Szavak olvasása. Szó- és tárgykép kapcsolata.

Mondatszintű feladatok: az összeolvasást külön nem tanítja, amikor már több betűt megtanított, betűsorokat mutat a gyerekeknek, és kék alappal kiemeli az értelmes szavakat. Nem motiváló ez a feladat. Sok esetben nem veszi figyelembe a gyerek konkrét gondolkodását, több lépést végeztet egyszerre: elolvasni és megérteni a szót, megfejteni mit ábrázol a kép, és megkeresni, hogy milyen kapcsolat lehet közöttük. Mi szükség erre? Ebben az időben örül a gyerek, ha el tudta szépen olvasni a szót. A gyakorló feladatok nem elég változatosak, csak a szavak olvasása egyhangú, érdektelenné teszi a gyerekeket. A szóképes olvasás jegyei ismerhetők fel a tankönyvben. Nem szótagolva tanít olvasni, hanem a szavak alatt kékszínű segédvonalal jelzi a tulajdonképpeni szótaghatárokat.

Gondoltak-e a diszlexia megelőzésére?

Esztergyálosné Földesi Katalin 2007: Az én ábécém Olvasókönyv az 1. osztály számára és Báder Ilona 2004: Ábécés olvasókönyv általános iskola 1. osztály.

Az előkészítő időszakban és a későbbiek során is megkülönböztetett figyelmet fordít a készségek fejlesztésére, a pontos hangoztatásra, a helyes artikuláció kialakítására, a szókincsbővítésre. Figyelembe veszi a homogén gátlás elvét, tehát nem tanít egy időben egymáshoz hasonló hangoztatású hangot és hasonló alakú betűt, pl.: *p-d-b, g-k, m-n*. Lehetőséget ad a gyakorlásra a gyakorló oldalakkal is. Tanmenete kellő rugalmasságot ad az osztály képességeihez való alkalmazkodáshoz.

Az általam vizsgált négy tankönyv közül a Nemzeti Tankönyvkiadó tankönyve az, mely következetesen segíti a tanulási zavarban szenvedő gyerekeket. A szerzők figyelmét mindenre kiterjedt, nagyon sok segítséget adnak a gyerekeknek s a könyvből tanító pedagógusoknak a feladatokon keresztül.

Földvári Erika – Lassúné Ruskó Renáta – Csizmazia György 2004: Ábécés olvasókönyv 1. osztályosoknak.

Figyel a diszlexia kialakulásának megelőzésére, különösen az előkészítő időszakban, a betűk tanítása során figyelembe veszi a homogén gátlás elvét. De a továbbiakban nem találunk külön gyakorló oldalakat vagy feladatokat a probléma kiküszöbölésére.

Romankovics András – Romankovicsné Tóth Katalin 2006: Elsős olvasókönyv.

A betűtanítás során a homogén gátlás elvét figyelembe veszi. További segítséget nem nyújt. Diszlexiaveszélyeztetetteknek nem ajánlom!

Van-e lehetőség differenciálásra a betűtanulás időszakában?

Differenciálásra igazán azok a tankönyvek adnak lehetőséget, amelyek sok és változatos, különböző nehézségű feladatokat tartalmaznak. A négy vizsgált tankönyv közül a Nemzeti Tankönyvkiadó és az Apáczai Kiadó által forgalmazott könyvek a leghasználhatóbbak ebből a szempontból.

A betű tanítása során nem differenciálunk, mert akkor még azok is velünk dolgoznak, akik esetleg már tudnak olvasni. Nekik is szükségük van arra, hogy megvizsgálják például, hogy hol képezzük az adott hangot, hangoztassunk együtt, hangleválasztást végezzünk stb. De a betűtanulás időszakában a gyakorló órán van erre lehetőség, például a betűtérvesztőkkel, újra tanuljuk a hangot és a betűt, de akinek nincs problémája, azok számára a tankönyvből feladatot jelölhetünk ki a gyakorló oldalakról.

A négy vizsgált tankönyv közül erre a legalkalmasabb a Nemzeti Tankönyvkiadó könyve, majd ezt követi az Apáczai Kiadó tankönyve.

IRODALOM

Báder Ilona 2005: *Ábécés olvasókönyv*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Esztergályosné Földesi Katalin 2007: *Az én ábécém. Olvasókönyv az 1. osztály számára*. Celldömölk: Apáczai Kiadó.

Földvári Erika – Lassúné Ruskó Renáta – Csizmazia György 2004: *Ábécés olvasókönyv első osztályosoknak*. Szeged: Mozaik Kiadó.

Romankovics András – Romankovicsné Tóth Katalin 2006: *Elsős olvasókönyv*. Mogyoród: Romi-Suli Könyvkiadó és Továbbképző Műhely.